

Урн үгмүдиг орминь олдж олзлхмн

„Теегин герл“ альманахд бар- лгдихасн мана хальмг бичачи- рин произведенийн тускар, кес- сг статьяс „Хальмг ун“ га- зетд барлгадад гарч одв. Тер статьясиг давтад керг уга. Эн статьясд би тер альманахд барлгдсн зярм поэтическ про- изведеньсин „урн үгмүди“ тускар цяалгъх санатав, юнъ- ган гихлэ, зовар оли болх- болш уга үгмүд харгъчхана. Эв угагар, орм-ормдан эс бичгдсн үгмүдин тускар кел- хэсн урд, түрүлэд билгин үл- гүр боли сән-саяхн үгмүдин зарминь үзүлий.

Нармин Морхаджин „Ал- тн гасн“ поэмд мана энъкр багш Ленинэ тускар иим сая- хн билгтэ үгмүдэр бичгддж:

Зуудн болсн Москвад

Збргтэ Ленин суудгдж,

Хар кблмшч улсин

Харсвр болдж бэадгдж...

Мел иим сән-саяхн кесг оли тасрхас эн поэмэс бас чигн үзүлдж болхмн. Болв, поэмд кесг зуг даршлтин (ритмин) тблэ, эс гидж саянар эс онъ- ган бгсэр, эв уга, ормдан эс туссн үгмүд бичгддж. Улгу- рунь:

Додалсн цагъан цаасншнь
Дорас отряд ббдлв...

Цасн аль цаасн? Би эн үгиг цасн гилж тоолджанав, юнъ- гад гихлэ, цаасн долда болд- ин биш. „Му үул“ гихин өрмд „мууль“ гигэд бичдж. Не эннь, унар келхд, онъган бгд уга бичдж орксн неджэ- гяад-хошагдад үгмүд; энүг чиклхд зовлнь уга. „Тиирчэд уйдлж уульв“. Оскайддж газр тиирчэд зуг енънсн бич- кн күүкд уульдгиг—амтн цуг- тан меднэ. Мандж гуч күр- сн наста, гертэ-бултэ залу. Цааранднь: „чишкэд Баснь хайкрв“... „...генткн Мандж чишкэд“... Эн „чишкэд“ гис- н үг бас, минигяр болхла, ормдан ирджэхш: бичкн күү- кд чишкэд хайкрлг, уульдг.

Дан болад, энүнд цусан ас- хад, уктлэн ошатирлэ ноол- ддж йовх залусн зүркнэ ха- турад одх збвтэ, бичкдуд ке- втэ эдн даяна галд йир ягъад чишкэд йовцхав! „Аздлв“ гис- н үг мана Хальмг келид йи- рин баялгэнд икнъгар келгд- лг үг; дакад, эн үг аркин ашта йовдла залгъата болдг.

Мандж Бадм багш тал
...Кблднь мбргх санагар
Кблврдж госиднь ббрдв“.

Нам тер хойр класс чигн, нег-негнэнь амнд курхар ноолддж йовсн цагт биш, түүнэс урднь баячудин эр- шилтэ йосн торуц кбгдлэд уга цагт, ялч кун ямаран харнъгъу болв чигн цогцан „кблврүлдж госид ббрдл“ уга билэ. (сургулин багшин биш, нам шаджна багшин бмн тиигдж кблврлг уга би- лэ) Поэт келджанэ: цагъачуд „Толгъачнран сонъсл уга Тоомср угагар халдв“.

Даяна баярнд кен чигн дая- чин зүткдж йовх санань— шуд негхн болдг: бийн дав- рсн хортиг алх, энүг уга кех. Тегэд чигн „тоомср угагар“ гисн торуц ормдан ирджэхш: дакад тоомсрта гисн тбкнүн- амгъульн пагин үг, хойр хо- рти таш-баш болад хутхл- дад чавчлдж йовх саамд, кен, альд, юн тоомср сандв?!

Манджин тускар бас:

„Узлж хортиг оркад

Ухаган Мандж сергав“.

Эн үгэс иим аш гарчана:

ялч Мандж хортиг узтлэн ухагн уга (уха алдад) йовдж. Гергианнь зовлнь медснэ хб- бн, Манджин ухагн салврсн болхла, энүгинь үзүлхэр сед- сн болхла—эн тоотиг поэт ик тодлвртагар бичдж, үгин эвинь орм-ормднь орулдж, умшачирт үзүлх збвтэ. Таш- баш бэрллад, уктн-уктлэн дэ- алддж йовх саамд Мандж зуг:

„Хортна мбрнэ сүл

Байрлдж... чавчна...“

Манагар болхла, эннь

„байрлх“ дегэд „ик кунанъ- гъу“ бишл: Манджин иигэд наадад „мбрнэ сүл чавчад“ йовлт, цагъачуд теднэ тол- гъагыннь бсргчкх мбн!

Манджин гергн Керми, би йднэ куч үзүлсн цагъан офи- церин тускар залудан кел- джанэ:

„Керминчн кун зовав,
Күзүгыннь керчдж
тоньлгъ,
Элдв ичр даллдж

Энъкр Керминэс гетлг
Цагъан махлата хазгиг

Цалмд авхич сурджанав“.

Эн куплетэс хойр товчта үг гарчана: негдвар, хазгиг алв чигн, эс алв чигн, эн гергнэ элдү ичр (арун шагшинь кү- чэр буэрдаллгын энүг альд йовв чигн даллдж болш уга юмн: иим элдв уулин уршиг уктн-уктлнь Кермиэ цогцас, ухагас, нүднэ харанас салш уга юмн (нег аюгар келдж оркий): гетлггн гисн бмнэ- снь саглдж хбрий гисн йозу- рта үг. Хойрдвар болхла, иигэд „хортнд наадгъа болсн, ухагъан геесн гергн, ямаран збвар хортиг тоньлгъахиг за- лудан келдж сурснь эв уга болдж тоолгднэ: күзүгыннь керчэд ал гичкэд, цалмдад ал гинэ, Кермиэ сурсиг эрч биш кундхэр Мандж цалмчад цагъан офицериг керчдж ал- хар барад авад ирнэ: зуг иигдж тоньлгъахин учрар даяна баярнд Мандж офице- риг хэдж алсн уга. Эннь бас даяна баярн болджах цагт бол- шн уга „кунанъгъу“.

Эн нег пббкн темдгэн бич- хлэрн би эн поэмиг мел муу- рулхар санджахшв, — мана дамшлтта, билгтэ, олтн-амтн веринь меддг, бийннь таньдг, бичач, юн ямаран чигн ури үгиг произведеньдэн орминь олдж, түүнэ утх-ухаг даху- лддж бичх збвтэ. Зуг энүг үзүлхэр седлэв.